

NDTK/I.

(ADALÉKOK A NÉPI DEMOKRÁCIA PEDAGÓGUSKÉPZÉSÉNEK
TÖRTÉNETÉHEZ)*

Írta: NÁNÁSI MIKLÓS

A címül vett betűszó nem labdarúgócsapat név- és klasszisjelzése, hanem mindközönségesen: a N...i DOLGOZÓK TANÍTÓKÉPZŐINTÉZETE I. kísérleti évfolyamának iktatókönyvi szignója. A felnőttoktatási tapasztalatok összegyűjtésére serkentő pályázati felhívás olvastán e négy betű ugrott emlékezetünkbe. Nyomukban megmozdultak azok az emlékképek, amelyek szocialista iskolarendszerünk „ős- és hőskora” egy sajátos intézménytípusának indulásához társultan már a mélyrétegig süllyedtek. Halványan és megkopott színekkel sorra előhívogatták egymást. De ez kevés volt ahhoz, hogy a pályázat szép feladatával megkínált kedvnek elegendő legyen. Az írásos emlékek gazdagabb és hitelesebb formában őrzik a múltat. Nézzük meg azokat is! De a NDTK irattárának nyoma veszett, seholse leltük. Hosszas nyomozás aztán feltárta sorsát: a megszűnt anyaiskola teljes irattári anyagával együtt elpusztult. Jelesül: egy részét begyűjtásra, a másikat a MÉH-be szállította az őrzésre rendelt intézet hivatalsegégeinek takarékosági buzgalma. És mindez abban a városban, ahol az ország legkorszerűbb levéltára létesült!

Így „saját kútfőnkön” kívül csak egyetlen forrásra támaszkodhattunk: a volt tanítványok és tanárok emlékezetére. Levélben és személyesen kerestük fel őket, csoportosan találkoztunk, alkalmilag sűrűn beszélgettünk. Ebből a forrásból fakadt fel az a tényanyag, amelyben egy történelmi korszak egyik forradalmi jelentőségű létesítményének mulékony emlékeit e szerény dolgozat még megidézhetette és összegezte.

Műfaji jellege a pályázati feltételhez igazodó: „élményszerű visszaemlékezés.” Az epikai hitel természetesen nem hagyhatta figyelmen kívül a mellőzendőnek javallt „forrásfeldolgozó tanulmány” elemeit sem. Az emlékezés szubjektivitásának és a faktográfia objektivitásának műfajszabály szerinti arányára azonban ügyelt a szerzői igyekezet, amely „sem barátságból, sem félelemből hamisat bé nem írt, az mi keveset írt, igazat írt”.

Ha e dolgozatnak csupán ez egyetlen érdeme, ez is valami, és „nem is kevés”.

Az írásos és tárgyi adalékok megsemmisültével egyedül lapjai őrzik a múlt emlékeit.

„Dolgunk értelme pedig az, hogy jobbá tegyük magunk és utódaink számára mindazt, amit múltunkból kaptunk, magunknak adva ösztönzést újra meg újra éltető és jövő-vívó emlékezésre.

A feledékenység a jövő halála.” [1]

* Országos felnőttoktatási pályázat díjnyertes dolgozata.

NÉMI ELŐZETES

a nevelés osztályjellegéről, ami rávilágít a Dolgozók Iskoláinak társadalmi szükségességére; továbbá arról: hol-milyen körülmények között és hogyan indult a NDTK/I.

Valahányszor a nevelés osztályjellegét értelmeztük tanítványainknak, mindig a személyes példatárból került elő a „konkrét tényanyag”.

...Mert az úgy volt sokhelyt a régi világban, pl. nálunk is, hogy anyai nagyanyánk írástudatlan volt, anyánk 3, apánk 4 elemi járt. Ennyi akkortájt elég volt a borbélymesterséghez. Bennük is úgy élt a vágy, akár az aljnövényekben élhet. Azt akarták, hogy gyermekeik fák legyenek, nagyobbra nőjenek. Őt gyermekük közül az első egy, a második négy „gimnáziumot” végzett. A harmadik (az egyetlen lány, 1920-ban!) leérettségizett. A negyedik két évig bírta az orvoskar költségeit. Az ötödik (jómagunk), akár a mesebeli legkisebb, legyőzte a sárkányt s a család messzirenyúló emlékezte szerint, kereken 40 esztendőnek előtte a népes nemzetiség I. vagy Egyetlen Diplomása: „tanár úr” lett. Hogy csak neki sikeredett, abban nem a „fajtaminőség” volt a hibás. Hisz nagyanyánk már elmult 60 éves, amikor szektáns hevületében az Írás kedvéért megtanult írni-olvasni. Apánk inaskorában, zsidó tanítómesterének házában (ami egyben böcheriskola is volt) megtanult héberül. Fújta a Talmud-szöveget, persze egy szót se értett belőle, de a „konyhai zsidót” folyékonyan beszélt, akár nemzetiségi szülőfalva három nyelvét. Betűszeretőbb embert se igen ismertünk nála. Ipartestületi könyvtáros lévén, örökké hordta haza a könyveket, újságokat, képeslapokat s szüntelenül azokban élt, válogatás nélkül. Vas Gereben, Jókai, Mikszáth, Eötvös Károly, Rákosi Viktor minden sorát ismerte. Édesanyánk élő nótafa volt, mindig dalolt és remekül számolt. Sokszor mesélte, hogy amikor nagyapánkkal (szításmester volt) hetipiacra jártak a városba, mindig ellopódzott a tanítónőképző ablakai alá, hogy hallhassa a szép énekszót. Hányszor emlegette szívfájdalommal: hej, ha ő tanító-kisasszony lehetett volna! Ennek a teljesületlen álmodélagy anyai vágyának meghatározó szerepe volt a legkisebb pályaválasztásában, aki egy hajszányival se volt többet érő testvéreinél. Mind értett valamihez, tudott valamit, amiben felszíkrazott valamiféle adottság, képesség, de szétpattogzott mint a kovácszikra és tűz sose lett semmiből. Tudták ők mit kellett volna tenniük ezért, de mindig csak azt tehették amit lehetett, amit a „kor és a körülmények hatalma” engedett...

Körülbelül így festett a nevelés osztályjellegének ecsetelése. A megértés fokát a szemek fénye csillogta vissza. Felesleges lett volna több szót pazarolni a „kor és körülmények hatalmának” értelmezésére. Minden „prepa” érezte és tudta: kikre s mire kell gondolnia, hiszen legtöbbjük hasonló tájakról, mélységekből s előzményekkel érkezett a tanítóképzőbe. Tanyáról, faluról, kisvárosokból, nagyvárosok pereméről, földes házakból, szoba-konyhából, szerény otthonokból. Mert a régi tanítóképzőig is elvergődni csak keveseknek adatott meg felszabadulásunkig.

A magyar demokrácia első gondoljai közé tartozott e súlyos igazságtalanság jóvátétele. Még fel sem ocsúdtunk a háború retteneteiből, amikor a kormány 1945. november 21-én kelt rendeletével (11.130/1945. M. E. sz. r.) különleges célú és tanításrendű iskoláknak, az ún. *Dolgozók Iskoláinak* létesítését rendelte el.

„Ezek az iskolák középfokú v. középiskolai tanulmányok folytatására nyújtanak lehetőséget azoknak a felnőtt kenyérkeresőknek, akik az élet iskolájában már megállották a próbát s csak a körülmények miatt nem juthattak ahhoz, hogy az iskolában is megállhassák, amihez pedig az általában megkívánt szellemi képességekkel rendelkeztek.” [2]

— írja a „vallás és közoktatásügyi miniszter” 46 februárjában. Szózaterejű közleménye a forradalmi vívmány életrehívó történelmi jelentőségének méltatásával így zárul:

„A földért folyó nagy per a szolgaságban tartott magyar tömegek javára dőlt el. Az anyagi javak igazságos elosztása után meg kellett teremtenünk a szellem javaiban való igazságos részesedés lehetőségét is: a föld, a munka joga s szabadsága mellé a művelődés jogát, szabadságát s lehetőségét is. A Dolgozók Iskolája megszervezése ennek a nagy feladatnak szolgálatában áll. Ha méltó, lelkes,

igazságos, valóban művelt és demokratikus emberek erőfeszítéséből születik meg s izmosodik élet-erős intézménnyé, az új Magyarországnak olyan alkotása válhatik belőle, amelynek jelentősége felér egy földreforméval. Bízom benne, hogy így lesz.”

Erre a korszakra gondol nagy írónk:

„...ha távozóban, egy más bolygón azt kérdeznék: mi az, amiért a földet a történekm után is sajnáltam itt hagyni, azt mondanám, hogy olyan korból és országból jöttem, amelyben a tanulás alkalmával a hozzávaló kedv együtt és rendkívüli mértékben nőtt.” [3]

Az alkalom és megnőtt kedv a hivatalosnak minősíthető összegezés szerint az indulás évében 4688 felnőtt tanulót ültetett 44 gimnázium, ugyanannyi polgári iskola, 6 tanítóképző, 1 óvónőképző és 1 általános iskola padjaiba. Felénél több (2480) gimnáziumba, harmada (1542) polgári iskolába iratkozott, egynolcada (666) maradt a többi fenti iskolának. [4] A legutolsó adatot azonban nem tekinthetjük hitelesnek. A rendelet szerint ui. „a kifejlesztés alatt álló általános iskola dolgozó tagozata nem nyitható meg, helyette átmenetileg szükségszerűen a gimnázium és polgári iskola megfelelő osztályait kell fenntartani”. Ezt azért érdemes megjegyezni, mert az egynolcad általános iskolába irányult része is gimnáziumba vagy polgáriba vette az útját, így még kevesebb lett a tanító-, ill. óvónőképzőbe felvettek száma.

Az adatszolgáltatás alapján a Dolgozók Iskolái I. évfolyamaira beiratkozottak társadalmi rétegződését a következő „nagyságrendben” kíséreltük meg összegezni:

1099	—	postai, MÁV, közhivatali altiszt, segédmunkás
865	—	egyéb—vegyes
738	—	ipari segédmunkás
656	—	szakmunkás (gyári munkás—bányász)
550	—	rendőr, katona, magántisztviselő
534	—	kereskedő, önálló iparos
246	—	paraszt

4688

A korabeli „felmérések és bevallások” hitelességének ismeretében minden általánosító szándék hamis eredményekhez vezetne. De azért a számok fényt vetnek az első kísérleti év ferdeségeire és ellentmondásaira. Pl. országos arányban mérhetően magasabb a kultúrán kívül rekedtek száma (246 paraszt!), mint amennyien a rendeletnyújtotta könnyű és gyors bizonyítványszerzés reménye nyomán tódultak az iskolapadokba. Ezek száma, szociális megoszlása és mozgásiránya (gimnázium, polgári!) semmiképpen se arra mutat, hogy „éhe a szépnek, éhe a szónak” hajtotta többségüket, hanem inkább arra a konjunkturális útra, amelyen kilábolhatott „a népségből a nép fia”, vagy amelyen létbizonytalanságában valamiképp megkapaszkodhatott a deklasszáltak tömege. Vagyis „zömileg” a gimnázium és a polgári iskola vonzásába sodródtak az „úri embert jelentő” érettségi bizonyítvány múltból beidegzett csalóka reményében, vagy az „íróasztal-fetisizmus” mobilizáló hitében.

Az egyéb iskolafajokba (tanító-, óvónőképző, 1 általános iskola) irányulók közül nem lehet pontosan kielemezni a pedagógusképző intézmények, a pedagóguspálya felé tartók számát és társadalmi képét. De az egy általános iskolát fentebb említett kizáró ok miatt — ezek száma becslésünk szerint arányítva szerfelett kevés lehetett. Ha a hozzánk jött 25—30 dolgozót (számukat nem sikerült pontosan megállapítanunk) vesszük átlagalapul, akkor a 6 tanítóképzőbe 150—200 embernél semmiképpen sem jelentkezhetett több.

Ha arra gondolunk, hogy épp az indulás ideje volt a „nemzet napszamosainak” társadalmi, erkölcsi, anyagi mélypontja, nem hinnénk, hogy bárkit is a könnyű

oklevélszerzés vagy karrierneurózis lódított volna a tanítóság felé. Azt se mondjuk viszont, hogy a pedagógiai érosz hevülete hajtotta volna őket (a maiak közül ugyan hányat?), de többségükben azért ott munkált a pálya, a hivatás vonzása, a régen vágyott, de nem teljesült álom: hej, ha én egyszer tanító lehetnék! Abban a néhány emberben legalább is, akiket 1946 tavaszán a Dolgozók Tanítóképzőjének híre N. városában megmozdított.

N. népes, gazdag mezőváros hírneves, gimnáziummal s az ország egyik legrégebb tanítóképzőjével (1839). A két felekezeti „testvérintézet” közös telken állt, de viszonyukat inkább mostohatestvéreinek emlegette a közbeszéd. E viszonyban lényegileg hosszú idők osztályszemlélete tükröződött. A gimnázium „elitiskola” volt, a tanítóképző pedig jellegzetesen „proletáriskola”. Egy vezető egyházi tanfőúr a város iskoláit úgy rangsorolta, hogy először jön a gimnázium, másodsor megint a gimnázium, azután a polgári leányiskola, messze tőle a polgári fiúiskola, utánuk a népiskolák és inasiskolák, majd egy nagy üresség és valahol kint a gyepszéken: a preparandia. E hierarchikus szemlélet (osztálykülönbség) kifejeződött a két iskola tanári és tanulóinak életjelenségeiben is. A gimnázium tanárkara „bennszülött” vagy „benőszült”, társadalmilag, vagyoniilag szilárd: föld, szőlő, nyaraló, a nagy utcák vonulatain rangos házak, porták. A képző tanárai „beszármaozottak”, nincstelen „gyüttmőntek”, akik csak emberfeletti munkával, legfeljebb egy szerény hajlékig jutottak családjuk feje fölé.

A város urainak, tehetőseinek fiait a gimnázium, a plebs elenyésző gyermekhányadát a tanítóképző várta, amelynek ódon falait mindenkor a Pestől Dél-Dunántúlra húzódó egyházkerület falvainak, községeinek feltörekvő fiai népesítették be.

A két iskola válaszfalait a háború döntötte le egyéb válaszfalakkal együtt. A pusztulásban váltak igazán testvérekké. A németek kórháznak rendezték be mindkettőt s amikor a front közeledtek egy reggelre továbbálltak, égő könyvmáglyák, elhamvadt berendezések, elpusztult szertárak, dögtetek, vér és szenny hirdették nyomukat. Egy későbbi évkönyv sokatmondó szűkszavúsággal közli, hogy a tanítóképző bútorfelszerelésének 90%-a pusztult el, szertárállományának 0,9, 14000 kötetes könyvtárának pedig csak 0,6%-a maradt meg.

Amikor a felszabadító szovjet katonák érkeztek reggelén az égő főtéren át első utunk az öreg iskolához vitt, falainál csak lelkünk volt kiégettebb, reménytelenebb. Mikor lesz itt újra élet? Hol vannak, merre sodorta tanulóit, tanárait a pusztító vihar? Közeledtek hírére tanulóinkat az internátus tele raktárából feltarisznyázva útnak indítottuk. Gyalogszerrel, szekéren, vonaton, ki ahogy tudott, igyekezett hazafelé szüleikhez. Az „urak futásakor” lábrakapott tömeghisztéria az egész tanári kart családostól szekerre ültette s bizonytalan utakra lökte. Amikor lassanként hazaszállingóztak, a kifosztott otthon üres falai fogadták őket.

De ilyen körülmények között is megindult az élet. November 2-án szabadult fel a város. 18-án a már megalakult tanács tagjai előtt a jövő két küldötte: Révai József és Erdei Ferenc vázolta a helyzetet és a legsürgősebb tennivalókat. A polgármesteri szobában a cserépkályha mellől egy fiatal szíjgyártólegény kemény szavaira figyeltünk fel mindnyájan. Másnap már kézzel írt falragaszokon mint párttitkár tudatta, hogy „A Magyar Kommunista Párt helyi szervezete megalakult. Értesíti az elvtársakat, hogy testvéri szeretettel vár minden becsületes, tiszta múltú, hazánk sorsát szívével viselő dolgozó magyart soraiba.”

A motor megindult, rövid idő alatt hallatlan energiát termelt és szétlőtte az élet áramát. 1945 januárjában a helyi sajtó első lappéldányában már azt olvassuk, hogy „Középiskoláink itthonmaradt tanárai és elemi iskoláink itthonlevő tanítói a város vezetőségének támogatásával minden lehetőséget megragadtak iskoláink

lehetőséghez képest való megnyitása irányában... megnyílt a gimnázium, a tanítóképző és a líceum is, melyek a polgári fiúiskolával karöltve működnek s az I—IV. osztályok óráit együtt tartják. A felsőbb gimnáziumi osztályok óráit pedig a tanítóképző óráival vonták össze. A megnyílt iskolákban a növendékek száma napról-napra örvedetesen emelkedő irányt vesz.” [5]

E közlemény stiláris ziláltsága eltölpül a „tanítás” kezdeti zavaraihoz képest. A négy középiskola egy kalap alá vont 21 osztályába 10—15 gyermeket ha felengedett eleinte a szülői aggodalom, amelyet a mindenfelől érkező rémhírek tápláltak. Három itthonmaradt tanár, két Pestről idevetődöttel „tanítottunk” mindent tábla, kréta és könyv nélkül egy jégverem teremben. De tavasz táján, amikor folyamatosan szállingóztak hazafelé a világgá futott tanerők, lassanként azért minden iskolában megindult a valamivel rendszeresebb oktatás. A tanítóképző épülete és internátusa katonai kórház maradt, ezért hol itt, hol ott húzódtunk meg egy-egy osztállyal. Tanulóink az oktatás kezdetének hírére kezdtek visszaszivárogni. Magánházaknál, tanáraiknál, csoportosan, önálló externista életre berendezkedve folytatták tanulmányaikat. A rövidített tanév áprilistól júliusig tartott. Kellott a tanító! „A népiskolai alapon mozgó szükséglet az évben 5549 tanítót igényelt. Az akkor induló általános iskola, ill. szakrendszer bevezetése még kb. kétszer annyi új tanerő beállítását követelte meg.” [6]

* * *

A művelődés szabadságának, lehetőségének és szükségességének egybefonódó törvényszerűsége ilyen körülmények közt és így hívta létre a Dolgozók Iskoláit. A történelmi jóvátételen túl gyakorlati szándék is motiválta létrejöttüket. „Azt várjuk ezektől az iskoláktól, hogy az újjászülető magyar társadalom nagy feladatainak megoldására minden vonalon lelkes, új erőket adjanak. Közembereket és vezetőket, akik a dolgozók küzdelmes sorsát a maguk küzdelmeiből, vágyait, csalódásait a maguk vágyaiból és csalódásaiból ismerték meg és épp ezért egyek maradnak velük akkor is, ha — most már nagyobb képzettséggel — régi munkakörükbe térnek vissza, de akkor is, ha új hivatásokba, vezetőhelyekre kerülnek.” [2]

Az életrehívó kormányrendelet végrehajtási utasítása (19.100/1946. VKM. sz. r.) 1946. február 7-én jelent meg. A miniszter szerint ez „a Dolgozók Iskoláinak csak a legszükségesebb kereteit, irányelveit vázolja. Az önálló helyi kezdeményezésre, a sajátos jelleg kialakítására minden lehetőség megvan. A tanárokon és a tanulókon múlik, hogy ezt a keretet milyen értékű tartalommal töltik ki. Ezért külön is hangsúlyozni kívánom, hogy a most kiadott végrehajtási utasítást úgy kell tekinteni, mint az iskolák mielőbbi megnyitását lehetővé tevő s az általános kereteket biztosító ideiglenes rendelkezést.” [2]

A „mielőbbi megnyitást lehetővé tevő” s egyben sürgető rendelkezésre — amint említettük — az ország 6 tanító(nő)képzőjében szervezték meg a Dolgozók Iskoláját. Az a tény, hogy a 48 tanító(nő)képző közül (számukra nem esküszünk, de ennyire emlékszünk), (túlnyomó részük felekezeti, ill. zárdai intézmény volt) mindössze hat nyitotta meg kapuit a dolgozók előtt, sokat mond arról: milyen foganatja volt az első demokratikus közoktatási rendelkezésnek. A n...i tanítóképző — amelynek kálvinista-plebejus-demokratikus hagyományai egy évszázadnál messzebbre nyúltak vissza — mindenesetre az elsők közt mozdult tette. Közhírré tette szándékát, megkezdte a szervezést. A helyi újság egy hónap múlva már közli, hogy „a Dolgozók Tanítóképzője március 18-án délután 4 órakor megnyílik. A jelentkezők okmányokkal felszerelt folyamodványait sürgősen adják be s az iskolai év megnyitásán feltétlenül jelenjenek meg.” [7]

Akik megjelentek és akiknek közreműködésével négy év alatt oklevelet szereztek, azokat sorra felkerestük. Velük csoportosan többször, egyénileg sűrűn találkoztunk, elbeszélgettünk. Kérdéseink nyomán megéledt a múlt és az emléktöredékekből úgy állt egybe a kép, ahogyan az alábbiakban következik.

EMLÉKEZÉSEK

**tanítványokkal, tanárokkal arról:
hogyan s mint volt hát?**

1. Hányan — kik — honnan — miért jöttek? A felvétel és a létszámalakulás

Sűrűn idézgetjük a miniszter gondolatait. De ő volt az egyetlen illetékes és legfőbb hivatalos, aki a rendelet indítékait, szellemét leghitelesebben magyarázhatta. Nagyon lényegesnek tartotta a felnőtt dolgozó tanulók gondos, körültekintő és szigorúan szakszerű kiválogatását. Óva intett, hogy

„a Dolgozók Iskolái ne „újabb diplomásokat”, ne urakat neveljenek, hanem emberséges, igazságos és művelt magyarokat. Ne a bizonyítványosok gógös hadát növeljék, hanem azt a művelt elitet, amelynek szemében az az igazán művelt ember, aki a maga helyén a legjobban tudja a köz érdekében kifejtteni képességeit.” [2]

Figyelmeztetett, hogy ne a valamennyire iskolázott s önként jelentkezők soraiból válogassunk,

„mert ez a közösség szempontjából nem kívánatos egyoldalú *toborzásra* vezetne, hanem a parasztság és munkásság érdekképviseleti szerveinek bevonásával gondosan fel kell kutatni paraszt-ságunknak és munkásságunknak a magasabb műveltségtől eddig elzártabbban élő tagjait, akik egyéni értéküknél fogva a közjónak kiváló munkásaivá válhatnak.” [2]

Ez elgondolások optimális övezetben mozogtak. Nekünk lentebb kellett szállnunk s azt tennünk, amit akkor lehetett. Az érdekképviseleti szervekkel való tárgyalás, felkutatás, körültekintő utánajárás és szigorúan szakszerű válogatás helyett, bizony mi egyszerűen „toboroztunk”.

A hiteles tanúk emlékezete már nem tudja pontosan felidézni a toborzás nyomán jelentkezettek számát. Körülbelül 25—30 főre taksálják az indulókat. Kettő kivételével mind helybeli. Egyikőjük iskolaszolga lakatossegéd fia, egy tanítócsalád költöztetésekor „mitfahrerként” szekerezik át a városon és régi vágya itt ragasztja tanítóképzősnek. A másik a debreceni képzőben már két osztályt járt, de a háború 5 évre fogságba sodorta. Egyenest idejött a hírre és népi kollégium táplálta társával együtt mindvégig. Volt köztük jóval 30-on túli, zömük 20—25, néhányan még tizenévesek. Felük férfi, felük nő. A rendelkezés szerint olyan dolgozót is fel lehetett venni, aki a tantervben megállapított ismeretanyagot magánszorgalomból sajátította el. Ilyen nem jelentkezett. Az alapvető feltételként jelzett 4 középiskolája (valamennyinek polgárijja) és igazolt munkahelye mindenkinek megvolt. A polgári iskolai végzettség már jelzi származásuk irányát és foglalkozásukat.

— Mindenkinek dolgozni kellett. Ide csak a járhatott, aki igazolta rendes munkaviszonyát. Ezt nagyon pontosan tudom, mert 1948-ban a nyári hónapokban a Balaton mellett tartózkodtunk, innen sürgős levéllel vagy távirattal rendeltek haza szüleim, mert az iskola csak úgy írt be az V. évfolyamra, ha azonnal bemutatom friss munkaadói igazolványomat.

Az iparos, kisparaszti, alkalmazotti kategóriák, a kiségitő és magántisztviselő-ség, háztartásbeliség tájékairól jöttek. Volt köztük villanyszerelő-, szabó-, lakatossegéd, motorszerelő inas, gyári segédmunkás, háztartási alkalmazott, irodista, városházi írnok, magántisztviselő, faipari szakmunkás. Az évfolyam mindvégig első tanulója és osztálybizalmija, amikor virágos kertje csendjében magnóra mondja útját a képzőig, szavai nyomán osztályos- és osztálytársai rokon sorsa képzik meg előttünk.

— Édesapám szegény paraszty gyermek volt. Mérlegkovács-szakmát tanult és szabadulása után bejárta a Monarchia területét és jól megtanult németül. A fogságban szerzett betegségében fiatalon halt meg. Édesanyám szegény napszámos szülők gyermeke volt. Hat elemi járt, nagyon jóeredmény-nyel, tanítója többször is járt náluk, hogy engedjék továbbtanulni. Tanítónő szeretett volna lenni, szegénységük miatt erről azonban szó sem lehetett. Benne akkora volt a tudásvágy, hogy éjszakákon át olvasott, még ma 77 éves korában is fájlalja, hogy nem tanulhatott tovább. Református iskolába járt, a biblia volt és maradt máig is legkedvesebb olvasnivalója. Úgy ismeri, hogy oldalszámmra írja tanulmányait, amikhez fejből idézi az egy-egy gondolatkörbe tartozó szövegeket. A Népszabadságot, a Nők Lapját is olvassa, élénken reagál az olvasottakra és írogat a cikkek íróinak, még Veres Péterrel is váltott levelet. Amikor 1946 tavaszán a helyi újságokban megjelent a felhívás, hogy a dolgozók tanítóképzője megnyílik, ő hívta fel a figyelmet és küldött, hogy menjek érdeklődni. Amit ő nem érhetett el, azt rajtam át megkapta, velem tanult, velem örült és most az eredményt is együtt élvezzük.

Szüleimtől örököltem a tudásvágyat, amely nem hagyott nyugodni és a hat elemi elvégzése után évekkel később magánúton végeztem el a négy polgárit. Egy-egy vizsga díja 108 pengő volt és egy havi keresetem 20—25 pengő. Sem öltözködni, sem tanárnak fizetni nem tudtam. Nehéz fizikai munkával kerestem a pénzt. Műveltünk földet feléből, harmadából, gyümölcsöt, zöldséget csomagolni jártam a piacra és a Benedek-telepre. Jártam a gyárba is, ha munka volt és háztartási alkalmazottként is évekig dolgoztam.

Mivel tanárnak fizetni nem tudtam, csak könyvekből, magyarázat nélkül, sokat gondolkodva, töprengve tanultam. Amikor megnyílt a dolgozók tanítóképzője, talán valamennyi hallgató közül én voltam a legboldogabb. Ugyanis már ebben az időben a polgári lányiskola igazgatónőjének biztatására vállalkoztam gyengén tanuló polgárista lányok korrepetálására. Tőle még táblát és térképet is kaptam segédeszközként. Türelemmel, kitartással foglalkoztam velük. Mivel annak idején magamnak kellett rájönöm a megoldásokra, így a rávezetés is könnyebben ment. A fizikai-munka mellett ezzel a szellemi tevékenység öröme sem hiányzott, és így könnyen illeszkedtem bele a továbbtanulás feladataiba.

Persze nem mindenkinek ment ilyen zökkenőmentesen a „beilleszkedés”. A felvételi vizsgát — amely a tanítói pályára való alkalmasság kitapogtatására rendeltetett — még valamennyien „simán vették”. Hiszen nem is állt az másból, mint „egy kis elbeszélgetésből, zenei hallásvizsgából. Dalolni kellett, majd a kántor úr akkordokat nyomott le zongorán és a hallott hangokat kellett egymásután énekelni”. Holott a rendelet felvételi feltételei olyan magasra emelték a mércét, hogy azt valamennyien leverték volna. A testi alkalmasság megállapítása után beiratkozottakat az első tanévükre csak feltételese lehetett volna felvenni. Véglegesen felvett tanulóként csak az folytathatta volna tanulmányait, akinek a tanítói hivatásra való „lelki-szellemi alkalmassága” is bebizonyosodik a meglehetősen bonyolult eljárásorozat alapján. Ha betű szerint folyik a felvételi, akkor sose lesz tanító egy nagy intézet helyettes igazgató, többszörösen kitüntetett, tankönyvíró tanára, az a lakatossegéd, aki süketen reagált minden lekopogott ritmusképletre; nem lesz kiváló népművelő-könyvtáros az a lányka, aki a szomszéd város kereskedelmijének volt bejáró tanulója, s egy napon mindkét lábát levágta a vonat. Mindenkit felvettünk, aki jelentkezett.

A követelmény és teljesítőképeség ellentétei azonban elég korán jelentkeztek. Felismerésük már az első hónapban sokakat „lemorzsol” . Akik régebben, gyermekkorukban végezték a polgárit, azoknak nehezen ment már a tanulás, alapjaik is meggyengültek. Néhány az időhiány miatt távozott, többen a zene miatt futamodtak meg. Kettő férjhez ment. Egyet tanító nagyapja riasztott el: „Mit erőlködsz? Ennyi idő alatt úgyse lehet valakiből tanító!” Voltak olyanok is, akik kényelemből fordított-

tak hátat. Közülök előttünk azóta nem egy szidta önmagát, bánta akkori elhatározását: Istenem, de bolond voltam!

Így aztán hirtelen megcsappant a létszám, és állandóan fogyó tendenciát mutatott. Volt idő, amidőn azon aggódtak a tanulók, hogyha így folytatódik és az előírt 15 fő alá csökken a létszám, megszüntetik az iskolát. A III. osztály (az I—IV. osztály tanulmányi idejét 6—6 hónapban, az V. osztályét 1 teljes tanévben szabta meg a rendelet) után a szerencse és a közösség egészséges szelleme azonban megszüntette aggodalmukat.

Az történt ui., hogy a márciusban indult I. osztály után szeptemberben megnyílt egy újabb I. osztály. Ennek a létszáma azonban még reménytelenebbül süllyedt. Úgyannyira, hogy mire a III. osztályt elvégezték, kimondták megszüntetésüket. Ekkor, a már IV.-be ért osztály közakarata úgy döntött, hogy a IV. elvégzésére 6 hónap helyett egy teljes tanévet szán és megvárja az utánajövőket, azaz: egy normális létszámú osztállyá egyesülnek, ami az oklevélig már biztosítja mindkét osztály számára a megkívánt létszámot. Az ettől kezdve a 22 főre (14+8) egyesült osztály aztán végig együtt maradt.

Arra a kérdésre, hogy mi indította őket a tanítói pályára, fentebb általánosságban már szóltunk. Az idősebbeket — akik egy-egy foglalkozás állóvizében horgonyt vetve már csak nosztalgiával vágyakoztak a tanítóság partjai felé —: egy régi tanító példája, a pálya vonzása, a gyermekszerepet vagy egyszerűen a tudásvágy, a továbbtanulás megnyílt lehetősége mozdította meg. Az irodisták, városházi irnokok nem bírták az íróasztalt, a sötét hivatalszobát. A lányok közül többen vágytak a szomszéd város tanítónőképzőjébe, mert az ő idejükben még nem volt „koedukált” az anyaiskola. De oda csak bentlakónak mehettek. Igen ám, de a „kis Baár-Madasként” emlegetett lányképzőbe olyan „staffirung” kívántatott, amelyről ők nem is álmodhattak. Így kapóra jött nekik a helybeli képző. A lakatossegéd valami könnyebb munkára vágyott. A 40 felé tartó női szabó (aki az akkori tantestületünknel egymaga többet keresett) világléletében tanító szeretett volna lenni. Volt „ki vézna, ügyetlen testi dologra, adta magát a tudományokra”. Bár az út a tudományokhoz sose a tanítóképzőn át vezetett, de ő fizikából doktorált és ma az atomkutatóintézet tudományos munkatársa. — A legfiatalabbakban még nem alakult ki a világos célképzet. Sem ösztönösség, sem tudatosság nem vezette őket. Egyszerűen keresték helyüket a társadalomban, s a felnőtte válással járó, szükségszerűen hajtó, külső-belső erőket említik pályaválasztási motívumként.

2. Tapasztalható volt-e valamilyen megkülönböztetés, hátrány vagy előny abból, hogy valaki „dolgozóképzős” volt?

Ez a kérdés azért lényeges, mert a tapasztalat-diktálta válaszok arról tájékoztatnak: hogyan fogadta és értékelte a közvélemény a dolgozók iskoláit, az iskolák a „dolgozóképzőst” és munkáját; azaz: a köztudatban mennyire játszottak szerepet társadalmi, politikai, világnézeti és pedagógiai momentumok?

A kérdésre írásban és szóban kapott feleleteket minden kommentár nélkül közöljük:

— Hogyne. Az akkori továbbtanulási formák köztudottan „gyorstalpaló” elnevezést kaptak. Bizonyára ekkor született e nem dicsérő és negatív előjelet viselő megjegyzés, bennünket is ilyennek tituláltak. Ha konkrét tényel bizonyítani nem is tudom most, de bennem van, hogy egy bizonyos értelmű ellentét volt osztályunk, mint délután tanuló osztály és a rendes tanulók közt. Azt is hallottam, hogy egy másik iskola tanára azt mondta rólunk: mi vagyunk a „sötétség üdvhadserége”. De ez nem biztos, csak hallottam.

— A rendes nappaliakban volt ellenszenv irántunk. Ezt onnan tudom, hogy egy volt „nappali-val” (—aki pedig csak licista volt) később közös munkahelyre kerültünk, nem iskolába, hanem a gyárba és akkor sokat beszélgettünk erről az ellenszenvről. Ők úgy érezték, hogy mi indokolatlan és jogtalan előnyökhöz jutottunk. Igazságtalannak tartották, hogy egy osztályt hat hónap alatt végzünk és a tanárok is elnézőbbek irántunk. Aztán a zenét pl. lehetetlenség annyi idő alatt elvégezni.

— Az úttörőnek mindig nehéz volt s e területen egy kicsit annak érzem magam is. Ha rá gondolok, sokszor fülemben csengenek ilyen megjegyzések: Minek tanulsz? Ha a rendszer megváltozik, úgymint elveszik, megsemmisítik az okleveleteket. Vagy amikor már oklevéllel a kezemben dolgoztam, nem egyszer vettem észre lenéző tekinteteket, legyintéseket.

— Nagypapa tanító volt és ő mondta: Mit erőlködsz, hiszen ennyi idő alatt úgyse lehet valakiből tanító. Én világ életemben csak kettőt sajnáltam — mondta — : a kutyát, meg a tanítót, mert minket mindenki uszítgathatott. Titeket még jobban uszítanak majd.

— Kétségtelen, hogy akkor Dolgozók Tanítóképzőjébe járni, tanulni egy „kicsit” a rendszer melletti kiállást, a benne való bizalmat jelentette. Ezzel a tanárok is bizonyítani akartak. Az is tény, hogy egy-két eset alapján ítélve jogos averziók voltak, hiszen az élet mindenütt ad selejtet. Köztünk is, cselekedeteinkben is, nálunk sem volt mindenki kiváló tanuló, kiemelkedő gyakorlati munkássá se vált.

— Tanulás közben, az oklevél után is állni kellett a környezet lekicsinylő megjegyzéseit s mindenkor igazolni a szintet, ami a sorssal való dacolást és az önvédelmi reflexek sokaságát alakította ki bennem.

— Sokáig éreztem az alacsonyabbrendűségi érzést az iskolában. Még akkor is, amikor a főiskolát elvégeztem. Ez csak akkor kezdett feloldódni, amikor az igazgatóm sorozatos óralátogatásai után a testület előtt értékelte munkámat és kijelentette, hogy az teljesértékű.

— Mi népi kollégisták együtt éltünk a nappaliakkal. Amíg ők délelőtt iskolában voltak, addig mi dolgoztunk. Amikor mi fáradtan hazajöttünk, utána már mentünk iskolába. Látták, mennyit dolgoztunk, ezért tisztelettel néztek ránk. Idősebbek is voltunk, keresetünk is volt, és amikor megszorultak, még cigarettára is tőlünk kértek. Tehát anyagilag is támaszkodtak ránk, de nemcsak ők, hanem a gimnazisták is számítottak ránk. Amikor diákbál volt és utána verekedés, még éjszaka is hazaszalasztottak értünk, hogy menjünk segíteni. Volt tekintélyünk az bizonyos, de nemcsak az anyagi és testi erő miatt, hanem azért is, mert a kollégiumban politikai, világnézeti oktatás is folyt és itt mi tudtunk többet. Idősebbek, tapasztaltabbak voltunk, magyaráztuk a broszúrákat, tanítottuk a gimnazistákat, a nappaliakat, az írásbeli beszámolókra is felkészítettük őket. Időnként nyilvános ideológiai-politikai beszámoló is voltak, amelyeken a funkcionáriusok, a „haladó értelmiségiek” is megjelentek és ott mindig mi brillíroztunk. Ez presztizskérdés is volt, úgyhogy mi nem éreztünk semmiféle hátrányos megkülönböztetést, sőt!

— Nem jelentett hátrányt a különböző területeken végzett társadalmi munkában. Sohasem tették szóvá, ha ez „kitudódott” a munkások, a kommunisták körében. Nem egyszer azonban elhallgattam, amikor úgy vettem észre, hogy az adott környezet megjegyzté fűzre hozza, de csak azért, hogy önmagamat védjem, mert alapjában véve büszke voltam s vagyok, hogy ott tanultam s a lehetőséggel éltem.

— Alapvető ellentéteket okozó problémák ma már nemcsak hogy köztünk nincsenek — hiszen mi is a N...i tanítóképzőben végeztünk —, hanem ez a tanulási forma (esti, levelező, magánút) teljes jogot nyert és a „szégyelni valóból” erkölcsi elismerést is jelentő intézménnyé vált.

— Tanárként sose tapasztaltam semmiféle lekicsinylést a dolgozók képzőjével szemben. A követelmények teljesen azonosak voltak a rendes tagozaton tanulókéval s akkor nem az álláshoz szereztek oklevelet, hanem előbb tanulni kellett nekik is, hogy oklevelük legyen, s állásról csak azután lehetett szó. Akkor senki nem gondolt arra, hogy ezt fordítva is lehetne csinálni.

— A tanárok is kiálltak a Dolgozók Iskolája mellett. Nemcsak azzal, hogy érdemes ezt csinálni, hanem azzal a meggyőződéssel, hogy képesek elvégezni az iskolát. Az ő hathónapos tanévük ért annyit, mint a tízhónapos, mert hat hónapot szünet nélkül jártak végig és ugyanazt a tantervi anyagot végeztük el náluk, mint a nappali tagozaton. Most így visszatekintve, meggyőződéssel mondhatom, hogy megszolgálták, megérdemelték és nem kaptak kisebb értékű oklevelet.

3. Kik — mit — hogyan tanítottak?

Az oktatók — az oktatás tartalma, szervezete, módszere

A rendelet előírta, hogy a „Dolgozók Iskoláinak tanárszükségletét elsősorban az anyaiskola és a többi helybeli iskola önként vállalkozó, kiváló képzettségű, szociális gondolkodású és haladó szellemű tanáraiból kell kielégíteni” (3. §./1).

A paragrafus józan mértékét a költő-miniszter lírai hevülete már szinte irreális méretűvé növelte.

„A Dolgozók Iskolái tanári kara ne olyan fáradt hivatalnok-pedagógusokból tevődjenek össze, akik unottan, a kedv nélkül vállalt különmunka nyűgével végzik munkájukat, hanem olyanokból, akik tudják, hogy a jövőbe vezető helyes utunkon nincs visszatérés, akik vállalják demokráciánk eszményeit s a lélek lángjával tudják maguk köré melegíteni a munka megfáradt embereit.” [2]

A paragrafus követelményeinek az anyaiskola tanárai megfeleltek, a miniszteri kívánalmaknak már kevésbé. A menekülésből nemrég tértek vissza feldúlt, kifosztott otthonaikba. Infláció tombolt. Fizetésük egy doboz cigarettát se ért. Juttatott kert-részecskékből, robotos túlórázásból, csere-beréből s a jó ég tudja még miből verítékztük elő a mindennapi falatot s ruhadarabjainkat. Tüzelőnket a temető akácósából vagdosztuk ki s szánkáztuk haza. Joggal mondták, hogy a magyar pedagógus sápadt arca mögül az ókori rabszolga meggyötört tekintete révlett elő. Sorsunk közügy lett. A budapesti sportszarnoki nagygyűlésen (1946. május 7.) a Dolgozók Iskolájának egy tanulója is „kiállt”.

„Az életet megjárta, túlnyomórészt családfenntartó, kinn az életben talán sorsokat irányító munkásdiákok nevében beszéltek. Megelégtünk végre is tanáraink nyomorát. Nem akarjuk többé hallani, mint csuklik és halkul el hangjuk az éhségtől. Nem akarjuk, hogy még egyszer bekövetkezzék ebben az országban az a döbbenetes erejű valóság, hogy a magyar tanító meghalt az éhségtől.” [8]

Ha messze jártunk is az éhhaláltól, de magunk is fáradt emberként, a kiegészített lélek alig pislákoló fényével kezdtük a munkát. Iskolánkba még nem térhettünk vissza. Fiatal, tehetséges zenetanárunk elpusztult a háborúban. Gyakorlóiskolánk vezető tanítója még hadifogságban. Kettejük kivételével már együtt a régi testület, amelynek akkor 9 rendes, 2 beosztott, 3 óraadó tanára és 4 gyakorlóiskolai tanítója volt. Három értelmiségi származású kivételével valamennyien a dolgozó tanulók forrásvidékéről jöttek: kisparaszt-, kovács-, nyomdász-, szabó-, borbély-ivadékok. Javakorabeliek: harmincon túl, ötvenen innen. Közéleti hajlandóságaikat — mint felekezeti tanerők — a város különböző egyházi, társadalmi egyleteiben, főként a kultúra terjesztőiként élték ki (KIE, A. J. Irodalmi Társaság, gazdakörök, iparoskör, hegyközség, nőegylet, dalárdák). A politikai arénát messze kerülték. Senkit se csábított az ott kínálkozó gyors karrier lehetősége. (Legöregebb tanítónk keveredett egyszer bajba: az igazgatótanács egyházi elnökét, a nyilas-néptribun főpapot akarta agyonverni, mert fiát beerőszakolta valami alakulatba.) Amikor a nem politizálás nyílt politikának (már ti. reakciónak) számított, a testület akkor is megmaradt régebbi álláspontján. Arról a neveltetés, a beidegzett ideológia, az egyházi függőség és a közelmúlt óvatosságra intő tapasztalatai miatt nem mozdult se jobbra, se balra. Politikai tettnek az iskolai munkát tekintette, amit a szakszervezeti mozgalom és a népművelés serény szolgálatával egészített ki. A koalíciós időszak is csak egy beosztott tanárt tudott a közélet porondjára szólítani: Bartók—Kodály megszállott apostolat, Erdei Ferencék (akik a felszabadulás előtti években sűrűn és tartósan időztek a városban tudományos kutatómunkájuk révén) elkötelezett hívét és barátját. Ő volt a helyi Parasztpárt egyik alapítója és oszlopa.

De politikai állásfoglalásnak minősítette a testület a dolgozók iskolája melletti kiállást, az ottani munkát a sanyarú viszonyok közt, a tanulók segítségét céljaik elérésében. Némiképpen „bizonyítani” is akart ezzel a szektáns beütésű, túlzóan balos mozgalmi emberek előtt, akik meglehetősen bizalmatlanul kezelték az értelmiségieket, a „tanárféleségeket” meg különösen. A „népítélet” a helyi laphoz csatolt végzésében hét pedagógust szólított fel a katedra azonnali elhagyására, mert nem tartotta alkalmasnak őket arra, hogy a nép gyermekeit neveljék. Köztük egy képzős tanár sem volt.

Szinte valamennyi tantárgyat középiskolai és tanítóképzőintézeti tanári képesítésű, tapasztalt szaktanár tanított. Ez rendkívüli jelentőségű volt a dolgozó tanulók szempontjából. A képzős tanárok sajátos képzettsége, pszichológiai, nevelésméleti, didaktikai és módszertani iskolázottságukkal ötvöződött gyakorlata számos buktatón segítette át őket. Egyedül az ének-zene oktatása sínylette meg szaktanárunk elvesztését. Hatan is tanítottak zongorázni, harmóniumozni, orgonálni, amíg egy menekült szaktanár kezébe került a dolog.

Az a tény pedig, hogy indulástól kezdve mindvégig azonos tanári „törzsgárda” tanította a dolgozókat, szintén előnyt jelentett számukra. Ismerték őket: élet- és munkakörülményeiket, közös és egyéni sajátosságaikat, teljesítőképségeiket, problémáikat. Követelményeikben és módszereikben ezekhez igazodva, egészséges tanár-tanulóviszony alakult ki. A közös munka eredményét biztosító legfőbb tényezőként pedig ezt könyvelhetjük el.

* * *

Az oktatás tartalmát az óraterv és tanterv rendeletileg megszabta. A dolgozó tanítóképzőjének tanterve a művelődési cél, az ismeretanyag kiválasztása és módszeres feldolgozása tekintetében általában a tanítóképzők akkor érvényben levő tantervéhez és a hozzáfűzött utasításokhoz igazodott. A kevesebb óraszámnak és tanítási időnek megfelelően a tantervi anyagot csökkenteni kellett.

Az idők, a társadalmi követelmények, a nevelési cél és feladatok változásaira legérzékenyebben és leggyorsabban mindig az oktatás tartalma (tanterv) reagál. Az 1946-os óraterv szerint a heti óraszám a dolgozók képzőjének minden osztályában: 24. Az I—V. osztály heti 120 órájából pontosan 36—36 jutott a közismereti, humán- és reáltárgyakra, 24—24 pedig a pedagógiai és az ún. készségtárgyakra. A hittan, az idegen nyelv, a karének kötelező tantárgy.

„A felmerült kívánságoknak, a megváltozott tanulmányi időnek és elsősorban az általános iskola alsó tagozata szükségleteinek figyelembevételével” készült 1948-as óratervben (az 1900/1948. V. K. M. sz. rendelet melléklete: Köznevelés 1948. 4. szám 36. o.) a heti óraszám már 113 (21—21—22—22—23); eltűnik a hittan, szabadon választható tárgy lesz az élő idegen nyelv és a karének, a humántárgyak 23, a reáliák 39, a készségtárgyak 25, a pedagógikum 22 órát kapnak.

A felekezeti iskolaként induló Dolgozók Tanítóképzője az államosításkor államiává lett. De e tényről és a hittant kiiktató rendelkezéstől függetlenül mindvégig tanítjuk a „hit és erkölcsant” és a felekezeti időszakból megmaradt „egyházi éneket és zenét.” Mindkettő kalkulusa az oklevélben is szerepel. Az elsőből mindenki jeles, az utóbbi eléggé „rázós” tárgy. Még a kántorizálás lehetősége is adva volt. De ezzel csak egyetlen dolgozó élt, aki hitbuzgalmi botlását nemsokára ádáz és harcos antiklerikalizmusával igyekezett levezekelni a párt és az emberek előtt.

Élő idegen nyelvként — az eléggé indokolt németellenesség ellenére — mindenki a németet választotta. De ehhez volt tanár és némi alap a polgáriból. Persze a közhangulat miatt a német kiszorult a tárgyak „gyepszélére”, ahol a régi prepák értékrendjében is a legméltóbb helye volt. Testnevelés nem volt, ill. csak az utolsó évben tanítottuk a tárgy szakmódszertanát. Új tárgyként vonult be az „iskolánkívüli népművelés”, későbbi nevén: a „szabadművelődés intézményei”. Tanításakor rá kellett mutatni „azokra az elvekre és módszerekre, amelyekkel a tanító felkeltheti és kielégítheti a magyar népben a művelődés és az ismeretszerzés iránti vágyakozást”. Programot kellett készíteni a népművelési műsoros estek, rendezvények, tanfolyamok számára stb. E tárgy elméleti anyaga, alapfogalmai, elvei tisztázatlanok, zavarosak voltak. De gyakorlatain (pl. kultúrműsorok a konzervgyárban, a 48-as centenáriumi ünnepségei, az iskola rendezvényei) szívesen részt vettek és tevékeny-

kedtek a tanulók. Az anyaiskola országos hírvű kórusának is többen tagjai voltak, ami nem kis büszkeséggel töltötte el s némiképp kompenzálta is a képző „másodrendű” honpolgárait.

Amint emelítettük: a tanterv általában megegyezett a rendes korúak tantervével. Vagyis ugyanazokat a tantárgyakat tanítottuk, csak a kevesebb óraszámnak és tanítási időnek megfelelően csökkentve. A szaktárgyi elfoglaltság esetleges túlzásait eleve féken tartotta a tantervi utasítás, amely az egyes tantárgyak „súlyponti” részeit kiemelte és hangsúlyozta külön-külön, „hogy azok az anyagrészek, amelyek a népiskola vagy az általános iskola tanítási anyagában is előfordulnak, különös gonddal és alaposítással tárgyalassanak.” Ez a praktikus célirányulás — ami a képzős oktatást mindig is jellemezte — itt még indokoltabbá és hangsúlyosabbá vált. A tárgyak tanításában az anyag cél- és egyszerű szelektálásával az életre, az iskolai gyakorlatra való közvetlen előkészítés volt az uralkodó didaktikai feladat. És természetesen legfőképpen a tanítás mesterségének elsajátíttatása!

E téren aztán összevont „frontális támadás” ösztüze zúdult a tanulókra. A pedagógiai tárgyak tanításában — az elméleti alapvetésen túl — a legfontosabb elvi és gyakorlati tudnivalókról kellett áttekintést adni, hogy „a tanulók általános tájékozódást szerezzenek a tanítási gyakorlat menetéről, a fegyelemtartás, osztályfoglalkoztatás stb. kérdéseiről”. Nem véletlen, hogy a pedagógiai tárgyakat s főként a tanítási gyakorlatokat szerették legjobban. Hamar felismerték e studiumok szerepét és értékét a pálya szempontjából. E téren persze oktatóknak köszönhetek legtöbbet, akiknek egy-egy órájáról, tanításáról ma is kigyúlt arccal beszélnek. A dél-előtti hospitálások és tanítások akadályait sorra elhárították, amelynek sikerében szerepe volt a munkaadói körök előtt az anyaiskola tekintélyének is.

A hospitálás már az I. osztályban megindult és a III.-ig tartott a lélektan, gyermektanulmány és neveléstan anyagához kapcsoltnak. A „tanítási gyakorlatok” a IV—V. osztályban folytak, heti 3, ill. 6 órában, amelyekből egyet a tanítások előkészítésére, egyet azok elemző megbeszélésére, bírálatára fordítottunk. Az előkészítést az elért eredményekhez képest csökkentettük. Ehhez alkalmazkodtunk a tematika feldolgozásában is. Előbb a kevesebb didaktikai és metodikai ismereteket igénylő tárgyak tanítására került sor (betűismertetés, írás-olvasás, ének, testgyakorlás, számolás-mérés), majd később a beszéd- és értelemgyakorlat az I—II. osztályban. A behatóbb tanítástani és módszertani ismereteket kívánó tárgyak tanítása csak akkor következett, amikor erre pedagógiaiilag már alaposabban felkészültek.

* * *

Az oktatás legegyszerűbb eszköze a *tankönyv*, amit tanítunk és amiből a tanulók tanulnak. E téren sok nehézséggel küszködtünk. Mivel nem volt más, a régi tanítóképzői és liceumi tankönyveket használhattuk. Főként a világnézeti tárgyak tankönyvei voltak problematikusak. A korszerűtlenné vált részleteket módosítottuk, javítottuk, kirekesztgettük. Persze ehhez a „korrektori ténykedéshez” sok szó férhetett. Ki látott tisztán, kinek volt kellő ideológiai, politikai, világnézeti iskolázottsága, judiciuma: alapja akkor a „korszerűsítéshez”? (Mai pedagógiánkban is egyik legtöbbet vitatott kurrens cikk a „korszerűség”!) Mivel „javítanivaló” könyv is kevés volt, a délutániak a délelőttiektől kölcsönöztek és azokat kivonatolták. 46-ban már megjelent a középiskolás irodalomkönyv: a Magyar írók I—II. kötete, de ez terjedelme és nyelvezete miatt nem nekünk való volt. Ezért tömör foglatban tollbamondtuk vagy gépelten átadtuk a tanulnivalót, amit egyik szorgos irodalmanyozó aztán több példányban legépel. Ilyen úton jutottak hozzá a „közgazdaságtani, jogi és társadalmi ismeretek” c. új tantárgy anyagához is. Az „iskolánkívüli nép-

művelés”, ill. „a szabadművelődés intézményei” c. tárgyéhoz pedig az alábbi említésre-méltó módon.

Mivel e tárgy azonnal osztály-, sőt képesítővizsgálati rangra emelkedett, tanulni is kellett hozzá valamit. De miből? Egyik tanárunk úgy segített ezen, hogy egybeszerkesztette a legszükségesebb tudnivalókat és saját kiadásában 47-ben „piacra dobta”. (Mentségére legyen mondva, hogy nem „öntevekenységből”, hanem e szükségben szenvedő képzős tanárok nógatasára.) Volt abban a füzetecskeben sok minden, főként az átkos múlt emlegetése. A felekezeti intézmények, főként a zárdaiak érzékenységét ismerve, az eszmei mondanivalók egyoldalúságának némi ellensúlyozására és a „mű” kelendőségére gondolva azonban emigyen zárta kölcsönzött gondolatait: „Az itt elmondottak lebegjenek szemeink előtt és a legelső eszményi népnevelő példája vezessen mindnyájunkat: Krisztusé!” Így aztán elkelt minden példány. Nem hinném, hogy bárkit is megingatott volna világnézetében e kompendiumocska, de szerzője felruházta belőle családját és még egy ócska biciklit itt vehetett magának. Dii immortales miserere ei! Ezt csupán azért tartottuk említésre méltónak, mert hiteles részadalék tankönyvkiadásunk akkori állapotához.

Legszerencsésebbek voltunk a pedagógiával. A közhasználatú Molnár Oszkár-féle Neveléstörténet permanens korszerűségét igazgatónk évtizedek óta bediktált széljegyzetei biztosították. Hozzáfoghatóan pedig se előtte, se azóta nem igen tanítja senki a neveléstörténetet széles e hazában. Tanú rá a pesti egyetem tanszékvezető professzora, a pedagógiai tudományok doktora, aki „elibe járt” preparéként és tőle tanulta a pedagógiát! — A bejegyzett példányokért hajszát indítottak, még a régen végzett, messzi vidékiektől is kölcsönkérték.

Visszagondolva két évtized „pedagógiai-tankönyvbeli” közállapotára, kivételes előnynek minősítjük, hogy dolgozó tanítványaink pedagógiai iskolázottságát, szemléletét és nevelői gondolkodását Imre Sándor klasszikus Népiskolai neveléstan-a alapozhatta meg. Képzeljük el: ahány pedagógusképző intézmény és oktató, annyiféleképpen értelmezik és tanítják a pedagógia alapfogalmait, kérdéseit s azok összefüggésrendjét. Ekkor kezdett el bábelileg úgy megzavarodni a pedagógia fogalomvilága, nyelve és rendszere, hogy azt még a maiak is sínylik. Imre Sándor szilárd gondoltarendszere, logikája, tárgyas szemlélete, tömör és kristálytisztá nyelvezete egy életre szólóan hatott azokra, akik tankönyvén nőttek fel. Ha álmából felriasztanak egy 30—40 esztendeje végzett n...i, vagy k...i képzőst (az egész országban csak e két helyen tanulták e könyvet!), az ma is hibátlanul fújja, hogy „a nevelés a közösség életéből fakadó, a közösség életére visszaható szándékos, tudatos és célszerű szellemi tevékenység, amelynek során a fejlettség magasabb fokán álló hat a kevésbé-fejlettre mindaddig, amíg azt az önállóság ki nem zárja”. Mert ezt így kellett fűjni a páratlan tanárnak, aki — amikor mesteréhez hasonló remek okfejtéssel ejlutott e meghatározásig, levette újjáról a karikagyűrűt és nagyon halkán ennyit mondott: „Kis kollégáim, aki ennél többet és jobbat mond, annak adom a gyűrűmet!” — Máig se mondott senki többet és jobbat!

Hogyan folyt a tanítás—tanulás?

Ezt a kérdést az *oktatás szervezete és módszere* felől közelíthetjük meg, mert a kettő kölcsönhatásban áll egymással.

Az *oktatás szervezetének* kerete: az iskola, amelynek épülete, berendezése, felszerelése és külső-belső rendje lényeges meghatározója az ott folyó munka módszerének, ill. eredményességének. Említettük iskolánk sorsát és helyzetét. A dolgozók tanítását a polgári lányiskolában kezdtük. Mire a II. osztály indult, visszatérhettünk az anyaiskola épületébe, amelynek néhány termét akkorra „fogadóképessé” tette a tanárok, tanulók és a szülők közös munkája. Fertőtlenítettünk, az ablakokat

beragasztottuk, vakoltunk, meszeltünk, súroltunk, ócska kályhákat kerítettünk, padokat, táblákat, asztalokat kölcsönöztünk más iskoláktól, az internátustól stb. Berendezésünkhöz képest egy mai BÁV-raktár műintézményként hat. Rengeteg tennivaló maradt még a következő évekre is. De ilyen körülmények közt is folyt a tanítás.

Délután 4-kor kezdtük és este 8—9-ig, sokszor 10-ig is tartottak az órák. Ekkorra bizony „kifáradt már a lovas és a ló”, hisz mindkettő másutt is dolgozott és amellet hol ide hol oda lótot-futott a napi létszükséglet biztosításáért. Ennek ellenére az évkönyv tanúsága szerint 30 óránál kevesebbet mulasztott 8 tanuló, az osztály (II. o.) igazolt mulasztása egész évben 300 óra volt. Igazolatlanul nem hiányzott egy sem.

Nem lehet meghatódás és kölcsönös elismerés nélkül gondolni a tanítási órákra. Ülünk a hideg teremben, téli kabátban, pokrócba tekerve, szedett-vedett ócska asztaloknál, padokban. Egyszer kialszik a lámpa. Amíg sötét van, megzörrennek a papírzacskók, elő a vacsorát! Közben verseket idézünk, énekelünk, példákat mondunk, valaki a kötelező olvasmány tartalmát meséli, szóbeli feladatok megoldására kerül sor. És ha fény gyúl, folyik tovább az óra; ha nem, akkor lassanként szedelőzködik az osztály. Ma is emlegetik, hogy rendszerint ének volt az utolsó óra. Szándékosan tettük oda, mert a tanár pazar kedélye felvillanyozta őket s mindig a jól végzett nap érzésével indultak haza. És minden énekóra után azt a népdalt énekelve, hogy

Este, este, este akar lenni.
Ez a kislány haza akar menni.
Haza menne, de nincs kísérője...

Kísérjük hát haza! És a kísérgetés olyannyira hatékonyak bizonyult, hogy az oklevél után három osztálytárs-házasság kerekedett belőle, abból pedig hét szép gyermek.

Felszerelésünk (szertár, könyvtár, szemléltetési eszköztár, hangszerek) a berendezésnél még szájalmasabb képet nyújtott. Pedagógiánk a szó igaz értelmében a „krétakorba” zuhant vissza, mert egyetlen és legfőbb eszközünk a kréta volt. Pedig a rendelet szerint a dolgozóknál is „korunk természettudományi vívmányainak megértésére kell törekedni, valamint arra, hogy a tanulók a népiskolában (ált. iskolában) végzendő kísérletek végrehajtásában kellő gyakorlatra tegyenek szert” (22. §. B/14). Ennek a kívánalomnak a délelőttiekkel együtt oly módon igyekeztek eleget tenni, hogy „kellőképpen gyakorolták a kísérleti felszerelés selejt-anyagokból való összeállítását s a meglévő felszerelés esetleges hiányainak pótlását” (uo.) — Az elpusztult könyvtár pótlása is hasonlóképpen idült meg: a szétszórt darabok összeszedésével, gyűjtögetéssel és szerény keretű vásárlás útján. A magyar klasszikusok sorozatát a Teleki téren magunk vettük, egy ócska vaskapuvál, ami még ma is fungál. Jelentős gyarapodásnak számított egy neves pesti közéleti férfiú özvegyének közel 1000 kötetes adománya, de ennek nagy része oktatási szempontból hasznavehetetlen volt. A kötelező olvasmányok, pedagógiai és egyéb szakkönyvek, folyóiratok hiányoztak.

Kissé hosszasan időztünk a hiányok, negatívumok területén. Nem ok nélkül, mert fotós-nyelven szólva: az árnyak ugratják ki a fényeket. De így válik nyilvánvalóvá, amit a *tanítás-tanulás módszereiről* mondunk.

Módszereink megválasztásában szemünk előtt lebegett az egész „szempont-katalógus” (nevelési cél, a társadalom igénye, az iskolafaj követelménye, a tanulók életkori sajátosságai stb). Mindezekre azonban csak homályos összefonódottságuk-

ban gondolhattunk, mert akkori pedagógiánk az elvi tisztánlátás terén teljes bizonytalanságban hagyta a gyakorlatot. Kettőt tudtunk, jobban mondva éreztünk világosan: az új korszakkal kezdődő új nevelés, új iskola mást és másként kíván minden, mint a régi; aztán: feleannyi idő alatt ugyanolyan tanítókat kell képeznünk, mint azelőtt. Az egyik úton sokáig ösztönösen, tapogatózva lépdeltünk előre, a másikon pedig a hagyományos módszerek fogódzóján.

Hol volt még akkor a felnőttoktatás didaktikája? Ha a korabeli lélektan szerint az iskolásgyermek kicsinyített felnőtt, akkor az iskolapadban ülő felnőttet is lehet gyermeknek tekinteni. E sikertelen analógia alapján a gyermek testére szabott módszerek öltönyét húztuk rájuk, amit életkori sajátosságaik és körülményeik folytán már rég kinőttek. Iskolai tapasztalataik alapján ők természetesnek vették ezt és elviselték, mint szegény gyermek a szűk ruhát. De ahol szorított, ott *mi* engedtünk, vagy *ők* igazítottak rajta.

Mi: az időhöz túlméretezett anyagot bátran „húztuk”, a lényegét közvetítettük, vázlatot adtunk, jegyzeteket készítettünk, a tanulás metodikáját, a szellemi munkavégzés technikáját taníttattuk, az anyagot az órán igyekeztünk feldolgozni és rögzíteni, minden órán feleltettünk, osztályoztunk, óvakodtunk a túlterheléstől, követelményeinket egybehangoltuk, a gyakorlás lehetőségeit maximálisan biztosítottuk, igényeiket honoráltuk (amivel sosem éltek vissza) stb.

Ők: órára, tanítási gyakorlatra, hospitálásokra, gyakorló-órákra pontosan jártak, tanulócsoportokat szerveztek, jegyzeteltek, jegyzeteinket legépeltek, írásbeli és egyéb feladataikat időre elvégezték, egymást segítették a tanulásban, kérték segítségünket, szorgalommal igyekeztek pótolni alapismereteik hiányosságait (egyikőjük gyakorlóiskolai tanítónktól azt kérte, tanítsa meg őt „luttorul” írni, mert azt nem tudja, a táblára pedig úgy kell) stb.

Az utasítás a tanítás módszerével kapcsolatban hangsúlyozta, hogy „a felnőtt tanulókkal a tantervi anyagot a tanítási órákon úgy kell elsajátíttatni, hogy az elméleti ismereteket a népiskolában folyó nevelőmunka tanulmányozása, majd az ott folytatott tényleges gyakorló tanítás közvetlen tapasztalatai szőjék át” (22. §. B/2). Módszeres eljárásaink ezért mindenkor az elmélet és gyakorlat kívánt egységét gyeekeztek szolgálni.

Óráink különben a hagyományos mederben folytak: számonkérés-osztályozás (noteszbe!) — az új anyag feldolgozása és rögzítése. Uralkodó módszer: a szóbeli közlés, főként előadás formájában; ritkábban a beszélgetés. Ezek hatékonyságát az „időfaktor” erősen csökkentette. Munkából jövet, fáradtan, órák hosszát előadást hallgatni lehetetlenség; beszélgetni meg nem értünk rá. A kétféle eljárás ötvözete is perdöntő módon mindig a tanár egyénisége találta meg a helyes eljárást.

A vizualitás terén a táblai rajz, tankönyvi illusztrációk és a képek határai közt nozoghattunk. A kísérletezést eszköztárunk hiányossága minimálisra csökkentette. „A szegényember vízzel főz” — mégis felnőtt a családja.

4. A nevelés és eredménye

Eddig látszólag csak az oktatásról és képzésről esett szó. A sorok közül azért épten-nyomon előbukkan a nevelés bújkaló szála, hiszen csak összeszövődöttségükben mehet végbe a teljes személyiség formálásának folyamata. Ez a valóságban asonlóan festett. Feladatunk első soron a tanítóképzés volt, amit magától érteődően csakis a tanítónévelés sokrétű folyamatának hatásrendszerében valósítottunk meg.

Ki s mi formálta tanítványainkat? És milyenné?

Mi, tanárok talán a legkevésbé. Tudtuk, hogy felnőtt, önálló emberekkel van dolgunk, akikkel a nevelés iskolás módszereivel semmire se megyünk. A származás, neveltetés, osztályhelyzet, munkahelyi, környezeti hatások tudatukat és magatartásukat bizonyos fokig már meghatározták. A direkt nevelői ráhatás predikációs alakzatait eleve céltalannak tartottuk. Különben nem volt fülük az ilyenek meghallására. A felnötteken leginkább már csak a személyes példa fog. Személyes példánk talán arra nevelhette őket, hogy még a legsanyarúbb körülmények között sem válik a hivatás feltétlenül pusztá kenyérkeresetté. És leginkább azzal nevelhetünk, hogy naponként eszméltettünk az önnevelés-önművelés-önképzés igényére, benső szükségességére.

A szocialista közösségi nevelést még csak „hajztuk-formán”, de csirája már megmozdult az elrendelt „osztálybizottságban”, amelynek „feladata a belső rend biztosítása, a tanulmányok eredményes folytatása érdekében minden esetleges zavaró mozzanata kiküszöbölése, a nevelői kar és a tanulók közti teljes összhang biztosítása” — volt (13. §./8). A bizottság titkos szavazással minden 6—10 tanuló után egy osztálymegbízottat választott. Az osztálymegbízott (nálunk egyszerűen „felelős” volt a neve) feladata az, hogy „... a rend és fegyelem ellen vétőket négyesemközt, minden esetre feltűnés nélkül figyelmezteti, szükség esetén az osztálybizottság elé idézi, amely zárt megbeszélésen kisebb fegyelmi vétségek esetén az osztályfőnök fegyelmi intézkedést javasol. Az egyes tanulók iskolai magatartásának és tanulmányi eredményének megítélésében az osztálybizottságra hárul az a feladat, hogy az osztályfő kívánságára esetenként a tanulók véleményét megállapítsa és — azt a javasolt osztályzatok feltüntetésével — az osztályfőnek írásban átnyújtsa. Ez a vélemény tájékoztatásul szolgál a tanároknak, ill. osztályfőnek az osztály közhangulatáról, segíti a tanárokat saját véleményük kialakításában, azonban a tanulók magatartásának és tanulmányi eredményeinek elbírálásában őket nem kötelezi. Ezenkívül az osztálymegbízottak közvetítik az osztályfőhöz vagy az iskola vezetőjéhez a tanulók felmerült kívánságait a belső rendre, a tanulmányi ügyekre, vagy egyéb, az iskolai munkát érintő kérdésekre vonatkozóan.” (uo.)

Az utasítások a magatartást illetően azt is megszabták, hogy a dolgozó tanulók „kötelesek tanáraiknak tanulmányi és egyéb iskolai ügyekben engedelmeskedni, ... a tanítási órákon és más iskolai foglalkozásokon pontosan megjelenni... stb.”

Mindezt csupán azért említjük, hogy e normák tudata önmagában is nevelési tényezőként hatott. Velük kapcsolatban azonban semminemű szabálysértést nem tud felidézni se a tanár, se a tanuló emlékezete. Inkább a következőkre emlékeznek.

— Ne felejtjük el, hogy az az idő is nevelt, a „fényes szellők” kora. A „...holnapra megfordítjuk az egész világot” hite és akarata élt a tanítványokban. A nagy tettek ideje volt az, szégyen lett volna nem helytállniok. De maga az iskola is formálta őket. A kifosztott, ütött-kopott falak közűjra éledt az évszázados intézmény, de különben is minden tanítóképző sajátos légköre, hagyománya a genius loci. Egy régi tanítványunk úgy fogalmazta meg ezt, hogy „én nem tudom miért és hogyan de itt a kilincstől a sötét szűk folyosóktól, ócska faragott padoktól kezdve a pedelluson át az igazgatóig minden és mindenki nevelt bennünket.”

— Mint tanárnak a legkellemesebb emlékeim fűződnek a DTK-hoz. A rendes korúaknál jóva érettebbek, komolyabbak voltak. Érdeklődésük őszinte volt, a tanítási órák hangulata közvetlen. Igyekezetük szinte megható volt. A tisztelet érezhetőbb volt a tanárok iránt, mint a délelőtti tagozaton, pedig ott se hiányzott. Hogy hálásak voltak nekünk tanároknak, azt szinte minden percbe érezni lehetett. Van köztük olyan, aki bár komoly vezető beosztásban dolgozik, többszörösen ki tüntetett tanár, ma se akarja tegezni volt tanárait, akik pedig korban is csak néhány évvel idősebbek. Minden követelménynek igyekeztek megfelelni. Itt a nagy különbség a mai dolgozók iskoláíva szemben. Kölcsönösen jó hatással voltak egymásra. Segítették egymást tanulmányaikban. Az esze sebbek a gyengébb képességeket, serkentették a hanyagabbakat.

— A gyakorlói iskolában mindig pontosak voltak. A munkahelyi nehézségek ellenére se hiányoztak. Nem kellett őket kötelességteljesítésre figyelmeztetni, nógatni. Arra se, hogy a szünetekben a gyermekekkel foglalkozzanak. Ezt sokkal szívesebben tették, mint a rendes tanulók. Magatartásuk célegyenes volt: érezték, hogy ez az a terület, amibe minden tudásukat, akaratukat bele kell adni. Tanításaik bírálati során mindig a legőszintébb bírálatot kérték tőlünk, mert hibáikból tanulhattak legtöbbet.

— Osztályunk egészére jellemző volt a politikai aktivitás, a világnézeti problémák változása, alakulása tudatunkban. Talán ez az a terület — jól lehet magamból indulok ki — ahol sokat fejlődünk. Kétségtelenül tanultunk egymástól.

— Az osztály légköre egészséges volt. Igazi diákokká váltunk: sügtünk, puskáztunk de azért igyekeznük becsületesen dolgozni és mindenben segítettük egymást. P. M.-éknél szabadidőnkben rendszeresen többen összejöttünk tanulni, hiszen jórészt saját jegyzeteinkre voltunk utalva. Nyilván mindent nem lehetett leírni, amit a tanár az órán elmondott.

— A magam részéről odahaza nagyon keveset tanultam. Nem volt időm. Szerettem, ha a közösségben — mivel ilyen pedig volt, tehát akkor nyilván mások is szerették — beszélgettünk, értelezhattuk, vitattuk a problémákat.

— Nagy volt az összetartás, a segítség. M. I. olvasott a legtöbbet, tartalmi kivonatokat készített, abból tanult mindenki. Tőlem a képesítőn a Sáraranyt kérdezték, de én csak az ő ismertetőjét olvastam és abból feleltem. Még kosztoltuk is egymást. V. I. mindig jó falatokat hozott az iskolába. F. K. — aki azóta meghalt szegény — finom palacsintákat. Még a tanároknak is jutott néha „szeretecsomag”, meg pipadohány. Szokássá vált, hogy egymás örömét, bánatát magunkévá tegyük. Többször voltunk kirándulni a Tiszához. A Bükkbe a gyár rossz teherautóján mentünk, tizennégyezer robbantunk le vele. Életünkben akkor voltunk először az Operaházban a Píllangókisasszonyt láttuk.

— Sok nehézségünk volt. Akik régebben vagy magánúton végeztek a polgárit, azoknak bizony gyenge alapjuk volt. Mert azért sokat kellett ám tudni. A kezünk, az ujjunk elnehezedett a fizikai munkában és a zene ezért volt nagyon nehéz. Ez volt a legnehezebb, legalábbis nekem, de a többieknek is, úgy tudom. Én több időt veszködtem a billentyűkkel, mint a tanulással. Az esti órákban sokszor nagyon fáradtak voltunk, a tanárok is. Szombat kivételével mindennap jártunk órákra és a munka mellett a tanulásra való idő igen kevés volt.

— A közösségünk műveltségi szintjét lényegében azonosnak ítélem, de a műveltség tartalmának akkori figyelmen kívül hagyásával. Szerintem az együtt eltöltött évek alatt sem nivellálódás, sem polarizálódás nem következett be, viszont annál inkább nyilvánvalóvá tette a lehetőségek (adottság, tehetség, szorgalom és akarat) kibontakozását, az önirányítást, a tudatosságot, a képesítő utáni permanenciát. Tudom hogy klasszikus szépirodalmi ismereteim hiányosak voltak. Emiatt problémám is akadt a tanulási idő alatt, de hozzáteszem: azóta sem, ma sem hiányzik, nem érzem magam szegényebbnek. Egy pedagógiai, pszichológiai szakirodalmat nagyobb izgalommal tanulmányozok, mint pl. ha a Forsyte saga-t kellene végigolvasnom. Nem szeretnék túl prakticista lenni, de a hasznosság elve az érdek elve nagyon motivál a felnőtt munkájában és akkor is motivált.

— Az osztály szelleméről érdemes megemlíteni, hogy diáktanácsunk problémáinkat közvetítette a tanári karhoz. Már az első évfolyam kezdetekor magunknak kellett meghatározni, hogy milyen idegen nyelvet akarunk tanulni. A többség döntése alapján nem egyszer álltunk ilyen és ehhez hasonló, sőt sokkal komolyabb problémák előtt. Az intézet vezetősége elének terjesztette a problémát, amellyel lényegében bevont az iskolai gondokba, életbe s ezzel mintegy már irányította is a közösséggé formálódásunkat. Talán nem is túlzással, ezek alapján beszélhetünk az osztály, az iskola demokratizmusáról, az irányító testület vezetési szelleméről.

— Rajtam, de biztos vagyok hogy mindnyájunkon legtöbbet a pedagógia, a tanítások formáltak. Én legsokoldalúbbnak és legeredményesebbnek a pedagógiai tárgyak tanulását tartom. Itt megtanultuk a tervszerű munkát, a felkészülés szükségességét, egyben kifejezve ezzel a gyermek végtelen tiszteletét és szeretetét. Pedagógia tanárunk tanított meg logikusan gondolkodni, lényeglátni, rendszerezni. Egy nyíl ide, egy nyíl oda a táblán, és mindjárt megláttatta a dolgok összefüggését. Mindig hálával és kegyelettel gondolok emlékére. A tanítások elemzése, de főként a bírálatok voltak rám a legnagyobb hatással. Ott tanultam meg, hogy kell a legtárgyilagosabb kritikát megmondani és elvisselni tudni.

— Elvégeztem a főiskolát, a pedagógiaszakot az egyetemen, de mondhatom, hogy a képzőben tanult pedagógia volt az alap, azt csak bővíteni kellett.

— A testületről, a tanárokról szólni jóval nehezebb, nemcsak az idő távlatából nézve, hanem azért is mert mi „csak” a tanítási órákon találkozhattunk. Magatartásukban nem volt semmi megkülönböztető. Oktató-nevelő eljárásaik során, módszereikben, tevékenységükben a megértő, támogató készséget lehet elmondani, amely azért párosult a következetességgel, a követeléssel. Igyekeztek bevonni bennünket az intézet munkájába. Mivel az oklevél megszerzése után helyben tanítottam, majd a közeleti tevékenység, a társadalmi munkák posztjain —, kollegák, munkatársak lettünk, sokat találkoztunk, a munkáról beszélgettünk. Barátkoztunk.

— Mint az ötéves találkozók egyik szervezője, tanulóársaimmal rendszeres kapcsolatban van. Megkülönböztetett érzésekkel találkozom olykor — vagy ilyen érzésekkel kezelnek — a n...i képzőben végzettekkel az ország bármelyik részében. Az intézet, a testület, a tanárok, az osztálytársak, iskolatársak hatása kétségtelen érezhető. Ez közismert!

* * *

Egy intézet munkája a közvetlen és a távoli *eredményekkel* mérhető. A közvetlen eredmény mutatója a végbizonyítványok, oklevelek minősége (hány jeles, jó stb.). A távoli eredményeké: ki, hogyan sáfárkodott, mit váltott valóra azokból a javakból, amelyeket iskolájától kapott s hogyan állta meg helyét az életben?

A NDTK/I. négy évi munkájának közvetlen eredményét a képesítővizsgálat osztályzatai tükrözik, amelyeket egyedül az osztályfőnök notesze őrzött eddig. Onnan mentettük át ide az adatokat, amelyek szerint a 22 tanuló közül

kitűnő	1	4,6%
jeles	7	31,8%
jó	5	22,7%
közepes	7	31,8%
megfelelt	2	9,1%

minősítésű oklevelet nyert.

Abban az évben éppen a 7 számjeggyel való osztályozás dívott, de a következőre már „eljárta szerepét”. Egyik tanítvány érdeklődő gyermekének úgy „magyarázta a bizonyítványát”, hogy akkor olyan sokat kellett tudni, hogy 4 számjegy nem is volt elegendő az osztályozásra.

Az oklevél háttára mindenkinek rávezették, hogy „zenei képessége, érdeklődése és ügyessége alapján az ének-zene teljes óraszámában való ellátására alkalmas (VKM. 43. 126./1946. III. üo. sz. r.).

A képesítővizsgálat eredménye a régi törvényt igazolja: az emberiség háromnegyede a „tisztas, szerény középszer” kategóriájába tartozik. És ennek józan tudata jellemzi a tanítványok életének későbbi alakulását.

Fele részük megmaradt alsó-tagozati tanítónak. Kezdetől fogva megszakítás nélkül, vagy kevés helyváltoztatással a város és a közvetlen környék külterületén, tanyavilágában becsülettel és elégedetten végzik munkájukat. Másik részük ugyane helyeken felső tagozatban, szakközépiskolában tanít, vagy nevelőotthonban s a tanügyigazgatás terén dolgozik. Ők levelezőként a főiskolán tanári képesítést szereztek. Hármójuk az egyetem pedagógia szakot végzett. Egy már doktorált, a másik kettő most készül szigorlatára. Nevelésszociológiával és -lélektannal foglalkoznak. Köztük az ország legnagyobb és -korszerűbb szakközépiskolájának helyettes igazgatójaként közben még megírja az első élelméstechnológiai tankönyvet. A népi kollégista palócgyerek a képesítő után egyetemre megy, fizikából doktorál és most az atomkutatóintézet adjunktusa.

Egy érzékeny lányunkat a pálya patogén ártalma korán összeroppant, amit nem soká él túl. A másik — noha oklevele hátlapja igazolja „zenei képességét s ügyességét” — épp e kvalitásai tudott hiánya miatt sose mer állást vállalni, és tisztviselő lesz. A harmadik lányunkra — a letehetségesebbre, akinek életútját fentebb idéztük — világnézeti meggyőződése miatt „nem bízhatják az ifjúság nevelését”, a gyárban helyezkedik el. De vezető beosztásba kerül, nyelvvizsgákat tesz, kitüntetés, elismerést, jutalmakat kap, a külföldet járja és ahol mód s alkalom adódik, tanítja a munkásokat. Jól hasznosítja az iskolában tanultakat. Közben három állami gondozott gyermeket felnevel s bocsát szárnyra.

Senkiről se tudunk, hogy gondot, bajt okozott volna munkája vagy magatartása.

Ha a közélet porondra szólítja őket, mindig, mindenütt ott vannak. A pártban, a népfrontban, a tanácsstagok soraiban, az állandó bizottságban, a tévészekben, népművelésben, társadalmi munkában. Többen igazgatók, helyettes igazgatók.

Közben életüket is építik. Akiknek itt gyökerük volt, mélyebbre nőttek, akiknek nem volt, azok meg itt eresztettek gyökeret. Jártunk házaikban, lakásaikban, kertjeikben, virágaik, szőlőik, gyümölcsfáik sorai közt. A zongora, tévé, magnó, rádió, az Élet és Irodalom, Nagyvilág, Kortárs, az Új Írás ott van a homoktenger tanítói lakásában is, amelynek udvarán a nagyobbik fiú öccsével egy kapura játszik. Rőt szakálla van, és szeptemberben földrajz—német szakosként kezdi tanulmányait az Eötvösön a csemői tanítópár fia. Kocsija egynek van. „Kicsije” és nagyja talán minden házaspárnak. Azért „talán”, mert csak huszonkettőt tudtunk összeszámolni. Közülük többen a szülők nyomdokait követve, csodálatosan szép hivatásunk, de nagyon-nagyon nehéz mesterségünk irányába haladnak.

Ha ők továbbörökítik a szülői hagyatékot, annak mélyrétegeiben kielemezhetetlenül bár, de időtlenül él és hat a NDTK s „a kor, mely szülte őt”.

Emlékük megmentése e lapokon szívünk szerinti kötelesség is volt. Nem a pályázat révén kellett magát. Életünk hívja elő kötelességeinket és azok törvényszerű magyarázatát a mában rejlő múltból, amelynek tapasztalatkincse segíthet megszerkeszteni jövőnk algoritmusait és az érdekes modellt magatartásunk célszerű felőrösítésére.

* * *

AZ IDÉZETEK LELŐHELYEI

- [1] BALOGH EDGÁR: Történelmi kosztüm nélkül, Korunk 1970/12. sz. 1881. o.
- [2] KERESZTURY DEZSŐ: A Dolgozók Iskolái, Köznevelés 1946/4—5. sz. 1—2. o.
- [3] NÉMETH LÁSZLÓ: Sajkodi esték, Bp., 1961. 52. o.
- [4] ZOLTÁN PÉTER: Miért tanulnak a dolgozók? Köznevelés, 1946/18. sz. 7. o.
- [5] N...s Népe 1945. január 6-i szám.
- [6] DR. TESLÉRY KÁROLY: Régi örökség—új felelősség, Köznevelés, 1946./12. sz.
- [7] N...s Népe 1946. március 16-i szám
- [8] Pedagógusok harca a megélhetésért, Köznevelés, 1946/18. sz. 4. o.

A tanítványok és tanárok megnyilatkozásait bontebb kezdjük s változtatás nélkül közöltük. A stiláris zökkenők innen erednek. Kiemelten köszönjük Varga Sára és Kovács Ambrus írásos adalékait.

EIN BEITRAG ZUR GESCHICHTE DER PÄDAGOGENAUSBILDUNG DER VOLKSDEMOKRATIE

Von *Miklós Nánási*

Die Mitteilung liefert authentische Daten zu einem speziellen Institutionstyp der „Ur- und Heldenepoche“ unseres sozialistischen Schulsystems: der Werk-tätigen-Lehrerbildung und damit zur Geschichte des Erwachsenen-Unterrichts. Sie beleuchtet die gesellschaftliche Notwendigkeit der Schule der Werk-tätigen, die Umstände ihrer Organisation, der Arbeit ihrer Schüler und Lehrer, die Methoden und Resultate ihrer Unterrichts- und Erziehungstätigkeit.

НЕКОТОРЫЕ ДАННЫЕ ИСТОРИИ ОБРАЗОВАНИЯ ПЕДАГОГОВ В НАРОДНОЙ ДЕМОКРАТИИ

Миклош Нанаши

Работа располагает точными данными о древней, героической эпохе своеобразной социалистической школьной системы: педучилища рабочих. Указывает на общественную необходимость Школы Рабочих, на условия организации, на работу её воспитанников и учителей, на методы и результаты обучения и воспитания.